

## FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego  
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

### INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Mohylów, gubernia mohylewska, Cesarstwo Rosyjskie; obecnie Białoruś

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Губернский музей при Губернском Статистическом Комитете = Могилевский Музей (Muzeum gubernialne przy Gubernialnym Komitecie Statystycznym = Muzeum mohylewskie)

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

Muzeum publiczne

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Muzeum publiczne; zawierające w kolekcji monety, obrazy, grafiki i rysunki, książki, rękopisy i plany, przedmioty pozyskane z wykopalisk, fotografie obiektów zabytkowych i etnograficznych, zbiory o charakterze etnograficznym (w tym modele przedmiotów rękodzielnictwa), a także paleontologicznym.

Daty działalności / zakres czasowy:

1867-1918

Dostępność

Zdaje się, że dla publiczności ogólnodostępne dopiero w 1898 r. Wówczas (zapewne chodzi o początkowy okres działalności odwiedzało placówkę od 70 do 100 osób dziennie. Mocno ograniczony czas pracy. Według informacji opublikowanej w 1905 r, było otwarte w 1904 r. w dni wolne pomiędzy 13 a 15.00, zaś w l. 1906 – 1907 r. dni wolne od 13.00 do 14.00.

Typ relacji instytucji wobec pamięci

Patrymonialna i mnemoniczna

Rodzaj pamięci

Kulturalna o wymiarze lokalnym; cywilizacyjna o wymiarze lokalnym; religijna prawosławna; narodowościowa rosyjska

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Obszary: historyczny (zabytki archeologiczne, pamiątki, broń i uzbrojenie, medale, sfragistyka), kultury (rękopisy i wydania drukowane), artystyczny, cywilizacyjny (modele i maszyny), miejsca.

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty);  REGION HISTORYCZNY	X	Pomieszczenie w budynku gubernatora mohylewskiego. Dnieprowskij prospekt
DANE KONTAKTOWE  TELEFON / EMAIL/ WWW	X	X
GODZINY OTWARCIA	X	Według informacji opublikowanej w 1905 r, było otwarte w 1904 r. dni wolne pomiędzy 13 a 15.00, zaś w 1906 – 1907 r. następnym w dni wolne od 13.00 do 14.00.
DYREKTORZY	X	Matwiej Wasyliewicz Fursow. W 1905 r. Georgij Georgiewicz Daniłow, w 1906 r. zarządzał Mikołaj Nikołajewicz Choroszawin, w latach

		1909 – 1911 Georgij Pawłowicz Pożarow, w 1911 r. Borys Aleksandrowicz Mel'nikow, od 1912 do 1915 r. Iwan Iwanowicz Marczenko, zaś w 1916 r. Nikołaj Wasiliewicz Teleżinskij.
ZARZĄDCA	X	Gubernialny Komitet Statystyczny w Mohylewie
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)	X	Pomieszczenie zaadaptowane

#### INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

Brak danych o zmianach

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Brak konkretnych danych. Na podstawie pośrednich można powiedzieć, że szerzenie kultury rosyjskiej w opozycji wobec polskiej

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Gubernia mohylewska

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Gubernialny Komitet Statystyczny w Mohylewie

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

1) Matwiej Wasyliewicz Fursow (ur. 1825 r. w Petersburgu), absolwent wydziału filozoficznego Uniwersytetu w Petersburgu, pedagog, dziennikarz i badacz (archeolog i historyk), obecny w Mohylewie od 1876 r., gdzie sprawował kierownicze funkcje w miejscowych szkołach, zaś w latach 1883–1897 był redaktorem tzw. nieoficjalnej części „Mogilevskich gubernskich wedomosti”. Przede wszystkim jednak, Fursow był kustoszem muzeum, a w 1891 i 1898 opublikował dwa wydania katalogu jego zbiorów (zob. bibliografia). Zmarł w 1901 r. w Mohylewie.

2) Aleksandr Stanisławowicz Dembowiecki (1 III 1840 – po 25 I 1917 r.), gubernator mohylewski od 30 III 1872 do 30 VIII 1893 r., szlachcic, wyznania prawosławnego, absolwent kijowskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza, urzędnik, rzeczywisty tajny radca, senator. Opiekun i darczyńca muzeum, inicjator i redaktor wydawnictw poświęconych guberni mohylewskiej.

3) W 1905 r. notowany był jako dyrektor muzeum opiekun biblioteki i sekretarz Gubernialnego Komitetu Statystycznego Georgij Georgiewicz Daniłow.

4) W 1906 r. zarządzał placówką sekretarz Gubernialnego Komitetu Statystycznego Mikołaj Nikołajewicz Choroszawin.

5) W latach 1909 – 1911 na czele muzeum stał sekretarz Gubernialnego Komitetu Statystycznego Georgij Pawłowicz Pożarow.

6) W 1911 r. sekretarz Gubernialnego Komitetu Statystycznego Borys Aleksandrowicz Mel'nikow.

7) Od 1912 do 1915 r. sekretarz Gubernialnego Komitetu Statystycznego Iwan Iwanowicz Marczenko.

8) W 1916 r. zarządzał muzeum Nikołaj Wasiliewicz Teleżinskij. Jako jedyny, obok Fursowa, kierownik muzeum, nie pełnił on równocześnie funkcji sekretarza Gubernialnego Komitetu Statystycznego.

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Gubernialny komitet statystyczny w Mohylewie. Powołano te jednostki postanowieniem Senatu z 28 I 1835 r., zaś reorganizowano w 1852, 1858 i 1860 r. Oprócz funkcji stricte statystycznych komitety miały od 1860 r. za zadanie: „контролю науки и людей специальных, и придать сим комитетам характер не обыкновенных административных, а официально-ученых учреждений. Цель эта может быть достигнута введением в состав комитетов посторонних членов из лиц неофициальных, но по положению своему в обществе могущих содействовать всестороннему изучению и исследованию состояния губернии”. Zlikwidowany został mohylewski komitet 15 X 1918 r.

Szczegółowa historia instytucji

Decyzja o powołaniu muzeum przy mohylewskim Gubernialnym Komitecie Statystycznym zapadła 15 XI 1867 r. Początkowo był to wyłącznie postulat, jednak już w latach 70 XIX w. (przed 1879 r.) do muzeum napływały różnego rodzaju obiekty, w tym kości mamuta, średniowieczne monety, metalowe ozdoby odzieży itp. W 1879 r. dzięki inicjatywie ówczesnego gubernatora mohylewskiego Aleksandra Stanisławowicza Dębowieckiego rozpoczęła się akcja szerokiego pozyskiwania zbiorów. Przyniosła ona pozytywne rezultaty. Na apel gubernatora odpowiedział szereg darczyńców. Można więc stwierdzić, że lata 80 i początek 90 stały się złotym okresem rozwoju placówki. Wówczas napłynęły do niej najcenniejsze obiekty, w tym tron Katarzyny II, sianie użyte przez Napoleona podczas ucieczki w stronę Berezyny, liczne, cenne depozyty monet itd.

Niewątpliwym *spiritus movens* placówki był przez szereg lat Matwiej Wasyliwicz Fursow, absolwent wydziału filozoficznego Uniwersytetu w Petersburgu, pedagog, dziennikarz i badacz (archeolog i historyk), obecny w Mohylewie od 1876 r., zaś w latach 1883–1897 pełniący funkcję redaktora tzw. nieoficjalnej części „Mogilevskich gubernskich wedomosti”. Przede wszystkim jednak, Fursow był kustoszem muzeum, a w 1891 i 1898 opublikował dwa wydania katalogu jego zbiorów (co do szczegółów zob. rubrykę „Charakterystyka zbiorów”).

Zdaje się, że dla publiczności muzeum otwarte zostało ostatecznie dopiero w 1898 r. w tym czasie (zapewne chodzi o pierwszy okres po udostępnieniu) było ono odwiedzane przez 70 – 100 osób dziennie.

Nie udało się opracować statutu placówki, choć takie zamiary zgłoszili członkowie Gubernialnego Komitetu Statystycznego w tym samym 1898 r.

Już w 1895 r. skarżono się na niedobór środków na działalność. W 1898 r. roku organ prowadzący przeznaczył na ten cel niewielką

sumę, 128 rubli 85 kopiejek. Stan niedofinansowania musiał się pogłębiać, gdyż w dostępnych nam relacjach z 1903, 1905, 1907, 1908, 1910, 1913 i 1915 r. mówi się o braku jakichkolwiek funduszy. Wpływało to nie tylko na niemożność rozszerzania zbiorów na drodze zakupów (pozostawały stosunkowo rzadkie darowizny), ale też na pogarszanie się ich stanu. Krótko mówiąc, placówka wegetowała. W 1910 i 1913 r. podkreślano, że nie było nawet środków na opał i utrzymanie obsługi. Mimo to, muzeum prowadziło jakąkolwiek działalność. Informacja odnosząca się do 1911 r. poświadcza organizowanie przez niektórych miejscowych nauczycieli wycieczek do muzeum. Miały w nim być prowadzone zajęcia z historii Rosji i guberni mohylewskiej. Zapewne niekorzystnie na warunki pracy placówki wpływały częste zmiany na stanowisku jej kierownika. Najczęściej sprawowały tę funkcję osoby będące równocześnie sekretarzami Gubernialnego Komitetu Statystycznego (zob. rubryka „Pracownicy”). Trudno, ze względu na brak danych, mówić o ich kompetencjach muzealnych, jednak niekoniecznie musiały być wysokie. Ostatecznie wśród zarządzających placówką spotykamy na przykład byłego rotmistrza kawalerii (chodzi o Georgija Pawłowicza Pożarowa, odnotowanego na stanowisku w latach 1909 – 1911), co – oczywiście – samo w sobie o niczym nie świadczy.

W 1918 r. nasze muzeum połączone zostało z cerkiewno-archeologicznym, tworząc początkowo nowe Muzeum gubernialne, przekształcone następnie w Muzeum historyczne (ze zmianami nazw i statusu w późniejszym czasie). Zbiory i dokumentacja niegdyś należące do opisywanej placówki zostały niemal całkowicie zniszczone w lipcu 1941 r. podczas II wojny światowej.

ZBIORY



Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Drugie, rozszerzone wydanie katalogu Matwieja Fursowa, które ukazało się w 1898 r., uporządkowane zostało przy pomocy sekretarza Komitetu Statystycznego W.N. Ostrowskiego i przebywającego wówczas w Mohylewie członka muzeum krakowskiego, Stanisława Cerchy. Osnową tekstu były opracowane przez Fursowa w 1889 katalog oddziału numizmatycznego, w 1890 r. oddziałów etnograficznego i historycznego. Złożyły się one na pierwsze wydanie katalogu muzeum (1891 r.), które miało swoje dopełnienia z 1891, 1892 i 1893 r. Wydanie drugie uzupełnione zostało jeszcze o spis obiektów uzyskanych przez placówkę w 1894 r. oraz o późniejsze uwagi. Według katalogu z 1898 r. muzeum składało się z następujących części:

I. Oddział Historyczny. W jego ramach wyodrębniono następujące grupy obiektów: 22 nr. katalog. podane bez żadnego nagłówka, wśród nich były, na pierwszym miejscu, krzesło tronowe Katarzyny II, następnie np. rzeźbione drewniane naczynie (kowsz = bratczina) jakiegoś bractwa cerkiewnego, klucze Mohylewa z 17890 r., partyzana, sanie, którymi uciekał Napoleon i in; „Przedmioty archaiczne”, łącznie 20 nr. katalog.; Dokumenty i rękopisy, łącznie 18 nr. katalog., w tym najstarszy dokument Zygmunta III z 1606 r.; Księgi, atlasy, medaliony, rysunki: 25 nr. katalog. (tutaj także fotografie); Monety: z podziałem na 14 tablic (1. rosyjskie XVIII w.; 2. rosyjskie XVIII i XIX w.; 3. Królestwa Polskiego i Wlk. Ks. Finlandii; 4. Królestwa Polskiego i Wlk. Ks. Litewskiego (w tym najstarsza Zygmunta I z 1514 r.); 5. polskie, litewskie, szwedzkie, inflanckie i polsko-inflanckie; 6. monety pruskie i innych krajów europejskich; 7. dodatki (monety belgijskie, angielskie, szwedzkie, greckie, brandenburskie, polskie), 8. kufickie X – XI w.; 9. wschodnie kufickie; 10. wschodnie i staroniemieckie (w tym pod nr. 197 10 srebrnych monet ces. Ottona II, zaś pod 198 dwie anglosaskie monety Etelreda (973 – 1016)); 11. niemieckie monety X w. (pod nr. 199 16 monet Ottona II i jego matki, Adelhajdy); 12. rzadkie znaki kredytowe; 13.

monety rosyjskie i polskie (w tym emisja gdańska z 1616 r. srebrnej monety Zygmunta III); 14. Dodatki) oraz liczącą 8 nr kolekcję monet podarowanych przez Imperatorską Komisję Archeologiczną. Łącznie w muzeum było 168 nr. katalog. monet; Przedmioty wydobyte w 1892 r. podczas wykopalisk kurhanów w 5 powiatach gubernii: 153 nr, obejmujące również inne przedmioty. W kategorii tej występują m.in. dwa brązowe krzyże ze staroruskimi napisami i jeden krzyż srebrny; Przedmioty ofiarowane przez J.F. Czołowskiego: 18 nr.; Inne: 15 nr: II. Oddział geologiczny i etnograficzny: 46 nr. katalog. przykładów gleb, roślin i zwierząt. W tej części oddziału znajdowały się również dwa manekiny przedstawiające Białorusina i Białorusinkę w strojach ludowych, sporządzone według pomysłu M.W. Fursowa w 1890 r. z pomocą nauczyciela rysunku w szkole realnej, N.A. Aristarchowa; Modele przedmiotów gospodarczych: 32 nr.; Przedmioty gospodarcze w naturze: 146 nr. (w tym łyżki, koromysło, sieci, naczynia, sito, stroje, zabawki); III. Katalog książek, rękopisów, planów i fotografii. Obejmował łącznie 122 nr. katalog., w tym 54 fotografie różnych ciekawych obiektów architektonicznych i mobiliów.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Drewniane, rzeźbione krzesło tronowe Katarzyny II; sanie, którymi miał uciekać Napoleon na odcinku do Berezyny; zbiór monet kufickich i niemieckich Ottona II i jego matki, Adelhajdy.

Strategia pozyskiwania zbiorów

Dary, wykopaliska, na mocy decyzji administracyjnej (prośby gubernalora Dembowieckiego).

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

J.F. Czołowski, M.W. Fursow, A.S. Dembowiecki, G.N. Gortynski, W.P. Zabłocki, O.O. Heltzel, A.A. Simanowski, W.F. Gruszecki, właściciel ziemski Zeckert, przedstawiciele administracji powiatowej i gubernialnej, a także Cerkwi; Imperatorska Komisja Archeologiczna.

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Zdaje się, że osoby związane z muzeum prowadziły wykopaliska, głównie kurhanów, np. w 1892 r.

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

1918 r. połączenie z muzeum cerkiewno-archeologicznym, w wyniku czego powstało początkowo nowe Muzeum gubernialne, przekształcone następnie w Muzeum historyczne (1919 r.).

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Brak konkretnych danych

## Wystawy czasowe

- Wszechrosyjska wystawa antropologiczna w Moskwie w 1879 r. (zaprezentowano należące do muzeum obiekty rolnicze i etnograficzne miejscowego znaczenia zebrane na polecenie gubernatora, Aleksandra Stanisławowicza Dębowieckiego przy pomocy sekretarza Komitetu Statystycznego Anatola Aleksandrowicza Simanowskiego;
- Wystawa 23 tablic podczas IX Zjazdu Archeologicznego w Wilnie w 1893 r.;
- Prezentacja najpewniej tychże tablic Mikołajowi II w 1894 r. za pośrednictwem petersburskiej Imperatorskiej Komisji Archeologicznej.

## Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

- Фурсов, М., *Описание Могилевского музея*, Могилев 1891.
- Фурсов, М., *Описание Могилевского музея*, Могилев 1898 [wyd. 2 – rozszerzone].

## Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

Brak danych

## Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Imperatorska Komisja Archeologiczna w Petersburgu;  
IX Zjazd Archeologiczny w Wilnie

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Mieszkańcy Mohylewa i guberni, goście z Kijowa (N. Petrow), Krakowa (S. Cercha)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

Wiadomo o odwiedzaniu muzeum przez nauczycieli i uczniów mohylewskich szkół. W sprawozdaniu muzeum za 1898 r. stwierdzono, że zwiedzało placówkę w tym czasie 70 – 100 osób. Według relacji z 1911 r. muzeum odwiedzali nauczyciele miejscowych szkół z uczniami.

Dnia 10 VIII 1888 r. muzeum odwiedził Nikołaj Petrow, znany muzealnik kijowski

W 1898 r. przebywał w muzeum Stanisław Cercha, krakowski historyk sztuki, malarz i folklorysta.

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

- *Адрес-Календар и Памятная книжка Могилёвской губернии на 1905 год*, Могилев 1905, s. 71.
- Фурсов М., *Описание Могилевского музея*, Могилев 1891.
- Фурсов, М., *Описание Могилевского музея*, Могилев 1898 [wud. 2 – rozszerzone].
- Грабянчук І.В., *Музеі пры губернскіх статыстычных камітэтах у Беларусі (другая палова ХІХ – пачатак ХХ ст.)*, „Веснік Палескага дзяржаўнага ўніверсітэта”. Серыя грамадскіх і гуманітарных навук, 2009, nr 1, s. 54–61.
- Гужалоўскі А., *Нараджэнне беларускага музея*, Мінск 2001.
- Иваницкий И.П., *Сельскохозяйственные музеи в капиталистической России (1861–1917 гг.)*, [w:] *Очерки истории музейного дела в России*, т. V, Москва 1963, s. 284.
- Левин Д.Э., *Некролог могилевского историка, журналиста и педагога М.Ф. Фурсова как биографический источник: факты и фигуры умолчания*, „Клио” 2015, nr 8 (104), s. 16–33.
- *Могилевская губерния. Государственные, религиозные и общественные учреждения (1772 – 1917)*, Минск 2014, s. 510–514, 771–773.
- *Музейное дело России* [изд. 3], под ред. М.Е. Каулен, И.М. Коссовой, А.А. Сундиевой. Москва 2010, s. 98–100.
- *Обзор Могилевской губернии за 1894 год*, Могилев 1895, s. 46.
- *Обзор Могилевской губернии за 1895 год*, Могилев 1896, s. 52.
- *Обзор Могилевской губернии за 1896 год*, Могилев 1897, s. 43.
- *Обзор Могилевской губернии за 1898 год*, Могилев 1899, s. 97.
- *Обзор Могилевской губернии за 1902 год*, Могилев 1903, s. 82
- *Обзор Могилевской губернии за 1903 год*, Могилев 1904, s. 96.
- *Обзор Могилевской губернии за 1904 год*, Могилев 1905, s. 96.
- *Обзор Могилевской губернии за 1906 год*, Могилев 1907, s. 90.
- *Обзор Могилевской губернии за 1907 год*, Могилев 1908, s. 101.

- Обзор Могилевской губернии за 1909 год, Могилев 1910, s. 86.
- Обзор Могилевской губернии за 1911 год, Могилев 1913, s. 86.
- Обзор Могилевской губернии за 1913 год, Могилев 1915, s. 80.
- Отчет по Могилевскому статистическому комитету и состоящих при нем Публичной Библиотеке и Музею за 1898 г., Могилев 1899.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1906 год, Могилев 1906, s. 42.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1909 год, Могилев 1909, s. 17.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1910 год, Могилев 1910, s. 17.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1911 год, Могилев 1911, s. 16.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1912 год, Могилев 1912, s. 17.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1914 год, Могилев 1914, s. 7.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1915 год, Могилев 1915, s. 7.
- Памятная книжка Могилёвской губернии на 1916 год, Могилев 1916, s. 6.
- Петровъ Н., *Изъ путешествія въ сѣверо-восточный край*, „Кіевская Старина“, R. VIII, 1889, t. XXV, s. 174–184.
- Тарасова М., *Из истории собирательства монет на Могилевщине*, „Банкаўскі веснік“ 2010 (сакавік), s. 53–56.



- Тарасова М., *Из истории собирательства монет на Могилевщине*, „Банкаўскі веснік” 2010 (сакавік), s. 53–56.

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Brak danych

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Brak danych

Ciekawe cytaty

Brak

UWAGI:

Brak

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Dariusz Dąbrowski

Data sporządzenia karty:

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

Warszawa, XI 2017 r.

Mińsk, IV 2019 r.

METADANE\* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA	

